

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 323.1(=477)(=411.16)(477.83/87)«19»
DOI <https://doi.org/10.32838/2663-5984/2019/3.1>

Баран І.В.

Львівський національний аграрний університет

ДО ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОВІДНОСИН УКРАЇНЦІВ ТА ЄВРЕЇВ У ГАЛИЧИНІ (1900–1914 РР.)

У представленій статті автором розглядається суспільно-політичне життя Галичини на початку ХХ ст. Передусім у контексті українсько-єврейських взаємин. Євреї в Галичині становили не тільки значну частку в етнічному складі населення, але й фактичне домінування в економічній і соціально-політичній сферах протягом тривалого часу. Водночас мусимо констатувати історичний парадокс – обмеження політичних прав євреїв у регіоні, що зумовило специфіку українсько-єврейських взаємин у цей час і означило їх як складник політичного життя у Галичині. Своєю чергою, ведучи боротьбу проти колонізації, українці шукали союзників. Передусім в середовищі інших пригноблених націй. Тривалий час єврейська спільнота була суб'єктом політики, що використовувався польськими шовіністичними колами. У тому числі і проти України. Отже, зважаючи на безперспективність так званого асимілізаційного руху, у єврейських колах здобули популярність соціалістичні течії націоналістичного спрямування, що досягли порозуміння з українським рухом. Було зазначено, що просте єврейське і українське населення активно контактувало один з одним, і якщо виникали конфлікти, то вони не були на расовій основі, а на економічному чи внутрішньому рівні. Більше того, під час польсько-українського конфлікту звичайне єврейське населення зазвичай підтримувалося українцями, а велика кількість україномовних євреїв проживала на території Східної Галичини. Зроблено аналіз того, що проголошення Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) у листопаді 1918 року було прийнято євреями більш ніж лояльно, і вони активно підтримували українську адміністрацію, а Українська Національна Рада ЗУНР своєю чергою гарантувала євреям 27 місць в ньому. Зазначається, що багато євреїв приєдналися до Української галицької армії, зокрема, офіцерів, і дружні відносини між українськими політичними інститутами Східної Галичини і єврейськими партіями збереглися, незважаючи на військові невдачі галицьких.

Ключові слова: євреї, українці, політичний рух, сіонізм, асимілятори, колонізація.

Постановка проблеми. Формування українського громадянського суспільства на засадах принципів гуманізму і поваги до всіх національних меншин, що проживають на території України, зумовлює необхідність розширення сфери історичних досліджень. Одним із перспективних напрямів є дослідження українсько-єврейських взаємин напередодні Першої світової війни. Адже без врахування єврейського фактору дослідження визвольних змагань галицьких українців страдатиме неповнотою. Так само недосконалим буде дослідження єврейського руху, без вивчення українського фактору. Зокрема, і сучасні єврейські дослідники зауважують, що Галичина є невіддільною від єврейської історії [1, с. 274]. Євреї з'явилися у Галичині ще наприкінці Х ст. і згодом

стали відігравати помітну роль в етнокультурному й етнорелігійному розвитку краю. Вони зумовлювали не тільки значну частку в етнічному складі населення, але й фактичне домінування в економічній і соціально-політичній сферах протягом тривалого часу.

Водночас мусимо констатувати історичний парадокс – обмеження політичних прав євреїв у регіоні, що зумовило специфіку українсько-єврейських взаємин у цей час і означило їх як складник політичного життя у Галичині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тривалий час дана проблематика залишалась табуованою і лише після здобуття Україною державної незалежності вітчизняні вчені отримали змогу публікувати свої дослідження з цього приводу.

Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. їй було присвячено кілька науково-практичних конференцій. Тим не менш, наразі це питання у історіографії розглядається дуже однобоко. Як українські, так і єврейські дослідники часто акцентують свою увагу на трагічних моментах історії єврейства в Україні.

Характерною тут є публікація Р. Круцика. Аргументовано заперечуючи антиукраїнські історичні міфи, що утвердились у єврейській історичній пам'яті з часів Натана Ганновера, він водночас стає на ті ж позиції, описуючи злочинні дії представників єврейського народу щодо українців та характеризуючи ексцеси громадянської війни відплатними акціями [2]. Тож не можна не визнати справедливості зауважень Мартіна Феллера, котрий приділив істотну увагу взаємопроникненню культур обох народів, водночас із сумом зауваживши, що це цікаве явище недостатньо відобразилось в ментальній пам'яті обох народів, будучи витісненим більш яскравими, хоча і менш прикметними спогадами про пролиту кров [3, с. 430–442].

Зрештою, з'явилась і досить чисельна група академічних вчених, що запропонували новий погляд на українсько-єврейські взаємини. Концепцію багатокультурності розвивав О. Прицак. Проблеми політичних аспектів україно-єврейських взаємин розглядали Я. Дашкевич, Т. Возняк, М. Маринович та інші.

Я. Дашкевич зауважив, що визначальними для цих відносин були не 3–4 роки кривавої різанини а 356 років більш менш нормальних взаємин. Головним у поглядах Дашкевича була теза про обмеженість чи навіть відсутність свободи вибору як в українців, так і в євреїв Галичини. Обидві етнічні групи були позбавленими державності, зазнавали дискримінації і не могли виступати як повноправні суб'єкти політичних процесів [4, с. 169]. Значний матеріал міститься у працях дослідників єврейського руху в Галичині, де істотна увага приділяється його українському вектору. Передусім це В. Меламед, Я. Хонігсман та І. Монолатій.

Отже, **метою нашої статті** є спроба узагальнити матеріал щодо україно-єврейських взаємин як взаємодії, а не протиборства. Проаналізувати їх у контексті політичної боротьби у Галичині на початку ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що протягом тривалого часу для обох народів характерною була взаємна недовіра. Водночас це не дає нам жодних підстав вести мову про антиєврейську українську політику, зважаючи на той факт, що українські землі були розшматовані

між іншими державами. Звичайно, мали місце і національні, і соціальні, і релігійні упередження. Водночас усі ексцеси, що мали місце у взаєминах обох народів, ми не можемо розглядати поза сторонніми впливами. В підросійській Україні це була монархічна пропаганда, у підавстрійській – впливи польської шляхти.

Тим не менш, про глибинний український антисемітизм мови бути не може. З цього приводу Я. Дашкевич дотепно вказує на факт, що на початку ХХ ст. в Україні зосередилося близько 30% світового єврейства. Важко уявити собі такий стан речей, за якого б майже третина народу свідомо мешкала в пеклі (як намагаються інколи зобразити Україну деякі дослідники), маючи, між іншим, усі можливості втекти з цього пекла. Одночасно з досліджень, присвячених двостороннім міжнаціональним контактам, автоматично виключається поведінка однієї із сторін, єврейської, оскільки апріорно вважається, що вона не могла бути самостійним суб'єктом, а завжди виступала тільки як об'єкт переслідування [5, с. 63–64].

У Східній Галичині євреї отримали репутацію головного уособлення цивілізаційної відсталості Сходу. Омер Бартов у своїй провокативній книзі навіть зауважує, що термін «галичанин» тривалий час був синонімом простацької відсталості і меркантильності. [7, с. 43] Окрім культурно-релігійних відмінностей, важливу роль у стосунках між євреями та неєвреями Галичини відігравали і соціальні різниці. Особливо негативно в очах українців виглядали корчмарі, у зв'язку з чим священник-русифілі Іван Наумович безпосередньо пов'язував із єврейськими впливами ступінь деморалізації українського селянства [6, с. 348–349].

Також україно-єврейські стосунки, тим більше у Галичині, ми не можемо зрозуміти поза польським контекстом. Зрештою, в усій Україні єврейське питання набирає гостроти у ХVІ–ХVІІ ст., з посиленням українсько-польської боротьби, хоча євреї в Україні були і значно раніше. За свідченнями істориків і ХІХ ст., і сучасних, для полегдження своїх господарських справ шляхта використовувала євреїв-фінансистів, надаючи їм значну владу над українським селом. Отже, класову й соціальну ворожість, яка була завжди, загострювали ці «уповноважені» польського магнатства.

До речі, сучасна польська дослідниця І. Хруслінська звернула увагу на давнє прагнення української і єврейської інтелігенції до співпраці [8, с. 6]. Спільність українського і єврейського політичних рухів усвідомлювали прогресивні

політики. Можна згадати Вільяма Беренштейна, котрого сучасники не сприймали інакше, як українофіла, при цьому акцентуючи його єврейське походження [9, с. 44].

Галичина була найбільшою аграрно перенаселеною провінцією Австро-Угорщини. Українці тут становили понад 60%, поляки – 28%, євреї – 7%. А згідно з переписом 1910 року частка поляків в Галичині становила 45,5%, а українців – 43% від загальної чисельності населення (бл. 8 млн осіб). Натомість, якщо в середині XIX ст. частка євреїв від усього населення Галичини становила 7–8%, то вже у 1910 році їх частка становила 11%. На рівні ж Східної Галичини частка українців становила 65–66%, поляків – 20–22%, євреїв – 11–12% [10]. Усе це зумовлювало політичну потужність цієї національної спільноти.

Українці були народом з неповною соціальною структурою, зосередженим у сільському господарстві. Політична влада й земля перебували в руках поляків; підприємництво й торгівля – в руках євреїв. Відповідно до цього євреї становили 40–45% населення міст. Євреї були посередниками між містом і селом, однак більшість євреїв жила в умовах страшної бідності. Їм протистояла, за словами єврейського автора Д. Шаттнера, верхівка «десяти тисяч» [5, с. 65].

Весна народів 1848 р. стимулювала політизацію суспільного життя Галичини, з'явилась національно орієнтована інтелігенція. Конституція 1867 р. проголосила рівність у правах усіх громадян, незалежно від їхнього віросповідання і соціального стану. Аналогічні рішення з ліквідації усіх обмежень, що стосуються євреїв, прийняв і Галицький сейм. На їхній підставі скасувала всі обмеження щодо євреїв і Миська рада [11, с. 60]. Прикметно, що політичних прав єврейство взагалі не мало, хоча й виступало як частина міщанського стану, відособленого релігією та суспільним становищем.

Багатоманітність соціальних інтересів зумовлювала виникнення в Галичині різних єврейських національних рухів і політичних партій. Їх діячі були носіями погано взаємопов'язаних одна з одною політичних культур, мали різну соціально-економічну основу і різноманітний політичний досвід. Зрештою, ще з середини XIX ст. відбувся розкол на прогресистів і ортодоксів. [12, с. 22] Сучасники згадували, що «політично єврейський елемент був важливою підпорою австрійського уряду. Звичайний єврей ще й зараз, подібно до селянина, налаштований до цісаря, натомість єврей освічений, який гордо називав себе нім-

цем і кокетував з німецькими ідеалами, тепер так само кокетує з ідеями польськими» [13, с. 163]. Модернізуючи політичний устрій та культурно-освітню систему, офіційний Відень сподівався виховати лояльних підданих і консолідувати державу на підставі німецькомовної «європеїзованої» культури, спільної для всіх частин дуалістичної імперії.

Важливим кроком в організації релігійно-суспільного життя львівських євреїв було створення у 1890 р. єврейської релігійної громади як офіційної установи. Австрійські власті, як згодом і польські, прагнули бачити в єврейській громаді насамперед релігійну організацію [11, с. 61]. Отже, більшість євреїв, мешканців містечок і сіл і значна частина міських євреїв перебували під впливом ортодоксів-хасидів, які рішуче виступали за збереження старого єврейського укладу. Їм протистояли прихильники просвітництва, молода єврейська інтелігенція, схильна до реформованого юдаїзму й асиміляції [13, с. 163–164].

Суспільне становище євреїв було специфічним і суперечливим. За своєю соціальною структурою вони були близькою до панівних національностей, а у відповідних професійних групах (торгівлі, чиновництві, інтелігенції) частка євреїв була непропорційно високою. З кінця XIX ст. і до початку Другої світової війни Львів був одним з центрів єврейського друкарства і видавничої діяльності [13, с. 158–159; 11, с. 62].

Однак у політичній сфері права єврейського населення не були цілком реалізовані. Включно до кінця XIX ст. єврейська громада, що становила близько третини населення Львова, у міській раді зі ста депутатів була представлена тільки п'ятьма. У невеликих містах кількість єврейських представників у Радах була зазвичай більшою. Так, у 10-х містах у другій половині XIX століття євреї були бургомістрами, зокрема, у Бродях і Стрию. Водночас серед 150–155 депутатів Галицького сейму було не більше п'яти євреїв [14, р. 51, 54].

З початком XX ст. змінюється і розміщення політичних сил у єврейському суспільстві, що було характерно як для Львова, так і для всієї Австро-Угорської імперії [11, с. 63]. Отже, на початку XX ст. найбільш потужним був рух так званих асиміляторів. Рух асиміляторів не є чимось унікальним, притаманним Галичині, і жодною мірою не свідчить про схильність єврейської спільноти до якоїсь певної етнічної групи.

Асимілятори німецького напрямку створили Союз «Шомер Ізраель» (Варта Ізраїлю) і видавали свій друкований орган «Дер Ізраеліт», маючи на

меті просвіту єврейських мас і боротьбу проти кагальної олігархії. Характерно, що його члени голосували разом з українцями проти польських кандидатів. Відповіддю з боку польських чиновників на австрійській службі були економічні санкції. Представники «Шомер Ізраель» підкреслювали, що «є австрійцями» і «австрійськими патріотами», що свободою і рівноправністю зобов'язані Габсбургам [14, р. 61].

Більш численною у 80–90-і роки ХІХ ст. була група асиміляторів, орієнтованих на польську культуру, друкованим рупором яких тривалий час був журнал «Ойчизна», що виходив у Львові. Асимілятори польського напрямку були об'єднані в товариство «Агудас Ахім». Усе це відбувалось за сприяння польської адміністрації [15, с. 76].

Зокрема, і польський письменник Станіслав Вінценз стверджує, що євреї стали польським міщанством і щодо мови і культури вони полонізувались більше ніж самі вважали і навіть сильніше ніж хотіли: «у підсумку – в жодному місті жиди не приклалися до зміцнення всього польського так, як у Львові [15, с. 79].

Що характерно, окремі євреї змогли навіть потрапити до шляхетських кіл та зробити певну політичну кар'єру, активно допомагаючи шляхті пригноблювати українське населення. І це попри шляхетський антисемітизм. Таким був депутат рейхсрату доктор Бик, цей єврей у парламенті увійшов до складу реакційного та антисемітського польського Кола. Однак кількість таких діячів була мізерною. У праці «Non multum, sed multa» В. Жаботинський наголошував, що євреїв, котрі б не усвідомлювали ганебність нав'язаної ним шляхтою ролі в Галичині, майже не залишилось. А щодо смерті депутата Бика, то він висловився, що разом із ним зійшло зі віту останнє покоління шляхетських прислужників, що іменували себе «поляками мойсеєвого закону» [16, с. 41].

Єврейський рух і надалі можна було б використовувати для пригноблення українського народу. Згодом російськими жандармами рух так званих асиміліантів трактувався як тотально антиросійський, спрямований на всебічне пригноблення православного населення. Навіть ті асимілятори, що дотримувались соціалістичних поглядів, дозволяли собі антиукраїнські випадки, як це мало місце у газетах «Напшуд» і «Соціал-демократ». Що характерно, в результаті такої взаємодії від міст нафтового басейну в депутати потрапили керівники польських соціалістів І. Дашинський та Г. Діаманд [17, Арк.1–2; 18, р. 32–40].

Однак у цьому випадку шляхта продемон-

струвала свою традиційну станову обмеженість. Єврейські вимоги зустріли опір зі сторони польських кіл. Надалі польсько-єврейський антагонізм ще більше поглибився, оскільки польські кола вдалися до використання адміністративного ресурсу. В усіх соціал-сіоністських гуртках були проведені обшуки. Що характерно, активну роль у цьому відіграли і польські соціалісти, передусім – депутат Дашинський. Тож боротьба набула яскраво виражено національного забарвлення [16, с. 42].

Однак не можна однозначно говорити і про пропольських єврейських діячів. Виявлені нещодавно документи дозволяють стверджувати про недовіру шляхетських кіл до цих своїх союзників. Так, з початком Першої світової війни зазнали репресій депутат Е. Брейтнер, адвокат Л. Вассерберг і навіть редактор «Газети вечірньої» М. Цидловський. Вони були заарештовані та вислані як революціонери, з подачі шляхетських інформаторів. Зрозуміло, що при цьому про їх причетність до польського руху навіть не згадувалось [19, арк. 39–57, 61–77, 80–92, 107–111].

Фактично, єврейська спільнота якраз перетворилась на суб'єкт політики, що використовувався польськими шовіністичними колами. Активно при цьому використовувались переписи населення, зокрема перепис 1900 р. С. Макарчук звернув увагу на різочу розбіжність даних австрійських переписів про релігійну приналежність населення Східної Галичини і церковних організацій про релігійну приналежність новонароджених, в яких момент фальсифікації був виключеним [20, с. 48]. Оскільки в переписних анкетах не було окремої графи національної приналежності, її більшість дослідників зазвичай ідентифікують за показником релігійної та конфесійної приналежності.

Оскільки виконавча влада в краї перебувала в руках поляків, останні під час переписів давали вказівки всіма можливими засобами зменшувати кількість українського населення. Згідно з переписом 1900 р. 17,6% євреїв своєю розмовною мовою називали німецьку, 5% – українську, інші – 1,3%. 76,6% євреїв нібито назвали своєю розмовною мовою польську. Це при тому, що згідно зі свідченнями самих євреїв «80–90% східногалицького єврейства насправді не володіє нею». У зв'язку з цим (згідно з даними статистики, за якою розмовну мову ідентифікували з національністю) виникали групи євреїв – германофонів, полонофонів і українофонів; а далі – німці, поляки і українці мойсеєвої релігії (знову ж таки за австрійською термінологією), хоч було очевид-

ним, як писала газета «Діло», «що ледве 10 процентів жидів уживає польської мови в щоденнім життю, решта говорить по-жидівськи, а ніколи по-польськи». Проти такої дискримінації виступили якраз українські політичні діячі, зокрема М. Грушевський [13, с. 157; 21; 5, с. 67].

Під час перепису 1910 р. влада пішла на ще більшу фальсифікацію – галицьке намісництво видало розпорядження записувати всіх євреїв винятково польськомовними. Таким чином, із статистичних документів несподівано зникли євреї-українофони [22, с. 4].

Нова хвиля польської асиміляції викликала певне неприйняття у єврейської громадськості та розвиток палестинофільського руху. До того ж удару по єврейському суспільству завдала економічна криза. Значна частина перейшла на утримання добродійних організацій, інші шукали вихід в еміграції. Лише у Львові на початку ХХ ст. діяло близько 200 приватних єврейських благодійних фондів. Не можна не згадати і Фонд барона Гірша, котрий діяв за сприяння віденського уряду та займався благодійництвом як у Європі, так і в переселенських колоніях. У 1881–1910 роках Галичину залишило 237 тис. євреїв, що склало 85% усіх єврейських емігрантів Австро-Угорщини, а також 30,1% усіх виїжджаючих з Галичини [23, р. 478; 14, р. 53; 24, с. 19].

Економічна криза кінця століття призвела і до розколу родових зв'язків. Водночас погіршення економічного стану стимулювало активізацію громадського життя в регіоні. Значної популярності стали набувати соціал-демократичні ідеї. У Львові з'явилася Національна єврейська партія. Зверталася увага на зростаючу хвилю антисемітизму, особливо в Росії і Румунії, і на необхідність знайти місце, що стане новою батьківщиною для нащадків [12, с. 32; 11, с. 65].

На початку ХХ століття львівські сіоністські видання набувають більш радикального характеру, особливо журнал, що з 1900 р. замінив «Пишш-лосць». Водночас відбувалась консолідація й асиміляторських кіл. Вже після окупації Галичини, у 1915 р., начальник російського жандармського управління, одіозний полковник Мезенцов доповідав генерал-губернатору про існування тут партії євреїв-асимілянтів. Її члени називали себе полякам мойсеєвого сповідання і мали на меті повну асиміляцію єврейства у польському національному просторі. До складу цієї організації входили представники освічених кіл. Мезенцов їх називає євреями-інтелігентами. Більшість із них були членами польських націоналістичних орга-

нізацій. Керівництво організації було у Львові. Серед керівників жандарми виділяли адвоката Тобіаса Ашкеназі. Останній був співвласником польсько-єврейських газет: «Вік новий», «Газета вечорна» і «Дзенік польски» [26, арк. 28–31].

Фактично, пропольський розвиток єврейського політичного руху був шляхом у нікуди, зважаючи на антисемітизм тогочасних шляхетських польських еліт. Зрештою, перший погром, задовго до аналогічних ексцесів у Російській імперії, відбувся у 1863 році у Дрогобичі. І здійснили його не українці, а патріотично налаштовані польські гімназисти [27, с. 104].

Як ознака цілком нормальних відносин сприймається поява єврейських дітей в українських гімназіях, хоч їхні батьки мали можливість вибирати між польськими, німецькими, а пізніше й єврейськими гімназіями. До речі, в українських гімназіях Закарпаття, в Ужгороді та Пряшеві, євреї склали іспити на атестат зрілості українською, про що писав професору В. Гнатюку студент В. Ляхович 17 березня 1908 р. [28, арк. 33–37].

Бар'єри в єврейсько-українських відносинах нівелювалися на побутовому рівні не лише в процесі спільного навчання дітей. Мали місце й змішані українсько-єврейські шлюби, за яких євреї зазвичай переходили у греко-католицьку віру. Єврейські дрібні підприємці відіграли певну роль у розвитку української культури. Водночас сильні антисемітські та антиукраїнські погляди мали місце у польському політикумі значна частина якого визначалась наявністю значного шляхетсько-аристократичного прошарку з усіма притаманними цій суспільній верстві забобонами. З огляду на це українсько-єврейське зближення в Галичині не виглядає чимось неймовірним. Це був на початку ситуаційний союз, котрий надалі зумовив зростання національної терпимості, що тісно проявилась у ЗУНР.

Істотним фактором українсько-єврейського зближення була і зростаюча популярність соціалістичних інтернаціональних ідей. Ще у 1878 р. М. Драгоманов висунув думку про необхідність пропаганди соціалістичних ідей серед єврейських робітників Східної Галичини для того, щоб вирвати його з-під впливів багатой верхівки. Його ідеї почали втілюватися в життя лише наприкінці ХІХ ст., значною мірою стараннями І. Франка. Останній, проголошуючи інтернаціоналістські ідеї, навіть виношував ідею створення українсько-польсько-єврейської партії робітників, які би мали боротися за свої соціальні права та проти «усякого визиску і усякої експлуатації» [29, с. 389–404].

Нове покоління політичних українців почало шукати домовленості з єврейством України про спільну політичну акцію і спільні дії в контексті національного визволення. Серйозне політичне обґрунтування ідея україно-єврейського зближення отримала у публікації Михайла Грушевського [30, с. 307–330]. Варто згадати також і роль Франка у виробленні тактики Української радикальної партії щодо євреїв. Він зазначив, що радикали не є антисемітами, чітко перевівши конфлікт із національної у класову площину і вказавши, що члени партії виступають проти євреїв-банкїрів, мільйонерів, спекулянтів та оптових торговців. Щоправда, антисемітизм членам РУП був зовсім не чужим.

Ми не можемо говорити про відсутність жодних протиріч та упередженостей у цих національностях на Західній Україні. В єврейському середовищі мала місце недовіра до українців, котра значною мірою базувалась на політичній міфології. Водночас в українському суспільстві Галичини мав місце антисемітизм, котрий охоплював навіть освічені кола. Про це дотично, з посиланням на документальний матеріал, згадували Б. Заброварний та Б. Вернадський. На жаль, ця тема в подальшому не була ними розвинута [31, с. 63–69].

Ми лише можемо зауважити, що взаємна недовіра тривалий час заважала подальшій співпраці. Так, на виборах 1873 р., у результаті досягнутого порозуміння українці отримали 15 мандатів, а євреї – 3. Ці результати дозволили найбільш далекоглядним українським політикам сприймати єврейський рух як важливий складник визвольних змагань українців. Зокрема, Ю. Романчук вважав україно-єврейську співпрацю серйозною зброєю в антипольській боротьбі [32, арк. 3–4 зв.].

Та політичною реальністю ця співпраця стала лише в останнє десятиліття існування монархії. І. Монолатій зауважив, що українські політики тривалий час були неготовими до україно-єврейських політичних союзів, адже, наприклад, греко-католицькі священики скаржилися, що євреї по селах «зненавиджені», тому агітація за співпрацю з ними призведе до втрати авторитету духовництва серед селян [33, с. 54]. Варто зауважити, що в українському русі Галичини існували теоретичні підвалини очікуваного зближення з євреями, зважаючи на старогромадівський вплив. Отже, ведучи мову про зв'язки українського і єврейського національного будівництва, дослідники класифікують їх як «вороже братство». [9, с. 45]

У той же час надзвичайної популярності захи-

ває праця Теодора Герця «Єврейська держава». Українці Східної Галичини привітно зустріли звістку про те, що виникла у Львові Єврейська соціал-демократична партія, члени якої напередодні покинули Польську соціал-демократичну партію, а у 1905 році Українська націонал-демократична партія внесла до своєї програми вимогу про задоволення національних, культурних, політичних і економічних потреб галицьких євреїв [5, с. 69–70].

Україно-єврейську співпрацю у боротьбі проти польського засилля в Галичині на початку ХХ століття рішуче підтримав В. Жаботинський. У цей же час він розпочинає співпрацю із українською національною пресою [12, с. 16] Ведучи дискусію із російським шовіністом Ізгоевим, у збереженні української мови, він основну роль відводив саме Галичині, наголошуючи: «адже неможна забувати, що українські мовляни живуть не лише в Росії, а галицькі русини плекають свою мову, створюють нею літературу і не дозволять їй згаснути навіть і тоді, коли останній Остапенко в Росії перехреститься на Євстаф'єва» [16, с. 35].

У 1905 р. була створена окрема Єврейська соціалістична партія. Тоді ж почала діяти сіоністська робітничка партія соціалістичної орієнтації – «Поалей-Ціон». Показово, що виникла вона у Львові. На з'їзді 11–13 жовтня 1906 р. були присутні 80 делегатів з усієї Галичини, Відня, Чернівців [34, арк. 21–22]. Щоправда, і польські соціалістичні кола стали робити кроки щодо врегулювання взаємин з євреями. Так, у рамках Польської соціалістичної партії у Львові були створені єврейські професійні спілки («Яд Хазака»).

Кардинальний перелом в україно-єврейських взаєминах наглядно проявився восени та взимку 1905 року під час кампанії за загальне виборче право, коли єврейських соціал-демократів активно підтримали представники української громадськості на чолі із керівником українського парламентського руху Ю. Романчуком. Фактично, це було ознакою майбутнього зближення позицій обох течій. Адже на той час Романчук фактично виступав як неофіційний лідера усього українського руху Галичини. Як творця «Просвіти» його шанували і люди, що були далекі від політики.

Кожна етнічна група відстоювала власні національні інтереси. За цих умов єврейська громадськість виявилась розколотою. Я. Хонігсман навіть наголошує, що лише євреї опинились в такому стані, оскільки всі інші етнічні спільноти відстоювали свої інтереси солідарно [24, с. 34]. Це твердження підтверджують і нові архівні зна-

хідки. У грудні 1914 р. російський жандармський ротмістр Сушков, доповідаючи керівництву про політичну ситуацію у Галичині, писав про єдину єврейську партію. Водночас він заперечував це твердження, виділяючи з неї антагоністичні течії сіоністів, асиміліантів, соціалістів та ортодоксійців [35, арк. 10–12]. Політичний рух охопив якнайширші кола єврейського народу, навіть ортодоксальних та відсталих євреїв, що раніше не брали участі у політичному житті. Сучасники оцінили цей рух як ознаку того, що євреї більше не бажають бути зняряддям чужої політики.

Значення цих виступів оцінили і українці, і поляки. Перші прекрасно зрозуміли, що у десятках округів закінчилось шляхетське панування, оскільки польська меншість отримувала там перевагу лише завдяки єврейським голосам. Отже, з'явилась надія шляхом угоди з євреями пропорційно поділити місця у парламенті. Тут мусимо зауважити, що на той час істотно зріс і соціальний статус євреїв. Австро-Угорське законодавство дозволяло їм набуття аристократичного статусу без прийняття християнства. Отже, зростала і їх політична вага. Однак цей прошарок тяжів до асиміляторів, що ми бачимо на прикладі Арміна Грьоделя [36, с. 64–65].

Українські партії рішуче підтримали сіоністів у боротьбі за національні права євреїв. Так, у грудні 1905 р. під час дебатів в австрійському парламенті з питань виборчої реформи лідер українського парламентського клубу вніс пропозицію про створення окремої єврейської виборчої курії [37, с. 79; 11, с. 68].

Однак стараннями польських депутатів рейхсрату проект єврейських соціал-демократів Галичини був провалений. Проте це продемонструвало той факт, що українсько-єврейське порозуміння вже стало доконаним фактом. Не отримавши власної курії, чимало євреїв під час виборів 1907 року голосували за українського кандидата Семена Вітика. Він і став депутатом [38, с. 21].

Невдовзі загальмувалась і виборча реформа. Однак єврейські кола побачили перспективи подальшої роботи. На надзвичайному з'їзді сіоністів у Кракові було прийнято резолюцію щодо необхідності подальшої енергійної боротьби за національне представництво [16, с. 43]. Навіть коли в Австро-Угорщині, у 1907 р. було запроваджено всезагальне виборче право, в Галичині продовжувала діяти стара система виборів і представництв у місцеві органи самоврядування. Вона різко контрастувала із більш прогресивним імперським законодавством. Махінації під час виборів за куріальною системою, в поєднанні з іншими

махінаціями перетворили їх в органи засилля польської шляхти. Наприклад, у міській раді Львова із 100 радних було лише 2 представники УНДП і не більше 6 євреїв [20, с. 84].

Згодом сіоністи з партії Поалей-Ціон, об'єднавшись із загальними сіоністами, провели до парламенту А. Штанда [38, с. 21]. Сіонізм був природним союзником української соціал-демократії, яка одним зі своїх завдань мала побудову власної держави. Цікаво, що лідер УСДРП Лев Юркевич називав пропаганду ідеї самостійної України українським сіонізмом.

В російській єврейській пресі особливо наголошували на необхідності зближення двох пригноблених народів – українців та євреїв. Той же Пасманик переконливо доводив, що від надання євреям політичних прав українці лише виграють [37, с. 79]. Причому переваги були очевидними навіть враховуючи, що в округах частина депутатських місць належала євреям. Роль єврейського населення у польсько-українській боротьбі спеціально розглядав В. Жаботинський. Політик зауважував, що у ході національного протистояння єврейству була накинена роль зняряддя задля чужої вигоди. «У Галичині цією сильнішою стороною були поляки, і вони широко «використовували» та «утилізували» затуркане, неосвічене галицьке єврейство для національного гноблення українського народу [16, с. 41].

І справді, попри упередження минулих століть, на початку ХХ ст., в епоху становлення громадянського суспільства і боротьби політичними засобами, українська демократична інтелігенція спробувала зрозуміти і підтримати національні прагнення євреїв. Останні також зробили крок назустріч. Єврейські й українські національні рухи однозначно виступали насамперед проти асиміляції, що і було головною основою для їхнього політичного зближення.

Подальші події показали, що всі ці висловлювання і декларації не були пустою риторикою. Співробітництво між єврейськими і українськими політичними партіями було реалізовано під час виборів до австрійського парламенту 1907 р. У 1909 р. перспективи подальшої співпраці з єврейським рухом розглядались на українському передвиборному зібранні до Галицького крайового сейму. Щоправда, присутні на ньому були лише представники націонал-демократів, а соціал-демократи були відсутніми [39, арк. 154].

Висновки. Отже, напередодні Першої світової війни у Східній Галичині склались усі передумови українсько-єврейського зближення. Попри сте-

реотипи, які виробилися в українського населення Східної Галичини щодо євреїв, і навпаки у євреїв щодо українців, попри певні антисемітські погляди частини українського суспільства, у XIX ст. ми не спостерігаємо на території Галичини погромів євреїв, у яких би брали активну участь українці. Здебільшого такі погроми влаштовували польські патріоти. Натомість просте єврейське і українське населення активно контактувало між собою, і якщо й виникали конфлікти, то не на расовій основі, а на економічній або на побутовому рівні. Навіть більше, під час польсько-українських суперечок просте єврейське населення підтримувало зазвичай саме українців, а на території Східної Галичини проживала значна кількість україномовних євреїв.

Як наслідок, проголошення Західноукраїнської Народної Республіки у листопаді 1918 р. євреї сприйняли більш ніж лояльно. Ба більше, вони активно підтримували українську адміні-

страцію. Своєю чергою Українська національна рада ЗУНР гарантувала євреям 27 місць у своєму складі.

Євреї залишилися на державній службі, в жан-дармерії, утворювали власні місцеві Народні ради, що делегували своїх представників до загальнонаціональних повітових Народних рад [40]. До Української галицької армії вступило багато євреїв, зокрема, кадрових офіцерів. Приязні відносини між українськими політичними установами Східної Галичини та єврейськими партіями зберігалися, незважаючи на воєнні невдачі галичан.

Свідченням взаємної приязні є репресії, котрих зазнали євреї від нової польської влади. Нормальні взаємовідносини між двома народами зберігались доти, доки в них не втручалася якась третя сила, що використовувала як одних, так і других у своїх інтересах та однаково ненавиділа як одних, так і інших.

Список літератури:

1. Тарик Циріл Амар. Потрібна книжка. *Україна модерна*. 2009. №4/14. С. 273–348.
2. Круцик Роман. Українсько-єврейські відносини, історія і сучасність. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Обговорення_користувача:ROMANTYS/Архів/2013\(дата_звернення:_13.05.2019\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Обговорення_користувача:ROMANTYS/Архів/2013(дата_звернення:_13.05.2019)).
3. Феллер М. Евреи в Украинской Галицкой Армии. *Очерки еврейского героизма*: в 3-х т. / сост. С. Авербух. К., 1997. Т. 3. С. 430–442.
4. Беренштейн О., Заремба А. Историческое и культурное наследие евреев Галиции: Проблемы, интерпретации и преподавание. *Євреї в Україні: Історія, культура, традиції*. Київ, 1997. С. 167–173.
5. Дашкевич Я.Р. Взаємовідносини між українським та єврейським населенням у Східній Галичині (кінець XIX – початок XX ст.). *Український історичний журнал*. 1990. № 10. С. 63–73.
6. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886). Київ : Критика, 2006. 632 с.
7. Бартов Омер. Стерті. Зникаючі сліди євреїв Галичини в сучасній Україні / пер. з англ. Сергія Коломійця. Київ : Український центр вивчення історії Голокосту ДГВПІП «Зовнішторгвидав», 2010. 300 с.
8. Хрусталінська І., Тима П. Діалоги непорозуміння. Українсько-єврейські взаємини. Київ : Дух і Літера, 2011. 328 с.
9. Чеботарев А. Украинский выбор Вильяма Беренштама. *Научные труды по иудаике*: материалы XX Международной Ежегодной Международной Междисциплинарной конференции по иудаике. Москва, 2013. Т.ІІ. Вып. 46. С. 43–50.
10. Економічний розвиток українських земель у складі Австро-Угорщини (1848–1900). URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-521-572-1/106.pdf> (дата звернення: 13.05.2019).
11. Меламед В. У боротьбі за рівноправність і національне відродження (1849–1918 рр.). *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2008. №51: Гебрейський Львів. С. 58–71.
12. Котовска О. Еврейский Львов конца XIX в.: малоизвестные факты из жизни прогрессивных Мизесов и ортодоксальных Орнштайнов. *Научные труды по иудаике* : материалы XX Международной Ежегодной Международной Междисциплинарной конференции по иудаике. Москва, 2013. Т.ІІІ. Вып. 47. С. 19–35.
13. Монолатій І. Євреї у Галичині в австрійський період (1772–1918). *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2008. №51 : Гебрейський Львів. С. 151–169.
14. Wróbel P. Zarys dziejów Żydów na ziemiach Polskich w latach 1880-1918. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1991. 96 p.
15. Вінценз С. Жидівські теми уявна дійсність? *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2009. №58 : Багатокультурний Львів. С. 75–81.
16. Жаботинський В. Вибрані статті з національного питання. *Переклад, вступна стаття та коментар Ізраїля Клейнера*. Київ : Республіканська асоціація українознавців, 1991. 136 с.
17. Центральний державний історичний архів України у м. Києві. Ф. 365. Оп. 2. Спр. 80.
18. Janusz B. 293 dni rządów rosyjskich we Lwowie: 3.IX.1914-22.VI.1915 (1915). Lwow, 1915. 262 p.

19. ЦДІА України у м. Києві. Ф.365. Оп. 2. Спр. 20.
20. Макарчук С.А. Этносоциальное развитие и национальные отношения на западноукраинских землях в период империализма. Львов : Вища школа, 1983. 256 с.
21. Жидівські поляки. *Діло*. 1907. 2 січня.
22. Конскрипційний похід на Русь. *Діло*. 1911. 9 січня.
23. Wiczkowski J. Lwów, jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik po mieście. Lwów, 1907. 534 p.
24. Хонигсман Я. Благотворительность евреев Восточной Галиции. Київ, 2002. 88 с.
25. Центральний державний історичний архів у м. Львові. Ф. 146. Оп. 58. Спр. 3005–3056.
26. ЦДІА України у м. Києві. Ф.361. Оп.1. Спр.839.
27. Меламед В. Евреи во Львове (XIII – первая половина XX века): События. Общество. Люди. Львов : ТЕКОП, 1994. 153 с.
28. ЦДІА у м. Львові. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 2277.
29. Лисяк-Рудницький Іван. Проблема україно-єврейських взаємин в українській політичній думці XIX ст. Історичні есе. Київ : Основи, 1994. Т.1. С. 389–404.
30. Грушевський М. Українцы. *Формы национального движения в современных государствах. Австро-Венгрия, Россия, Германия* / под ред. А.И. Кастелянского. СПб, 1910. С. 307–330.
31. Заброварний Б.Й., Бернадський Б.В. Вклад Січових Стрільців у розвиток національної освіти на Волині. *Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету ВДУ*. 1995. Вип.1. С. 63-69.
32. ЦДІАУ у м. Львові. Ф.382. Оп.1. Спр.1. Арк. 3–4 зв.
33. Монолатій І. Разом, але майже окремо. Взаємодія етнополітичних акторів на західноукраїнських землях у 1867–1914 рр. Івано-Франківськ, 2010. 736 с.
34. ЦДІА у м. Львові. Ф.146. Оп.8. Спр.575.
35. ЦДІА України у м. Києві. Ф.365. Оп.2. Спр.89.
36. Елинек Й.А. Карпатская диаспора: Евреи Подкарпатской Руси и Мукачева (1848-1948) / пер. с англ. Ужгород : Издательство А.В. Падяка, 2010. 498 с.
37. Пасманик Д. Национальная борьба евреев в Австрии. *Еврейская жизнь*. 1906. Ч.IV (апрель). С. 63-90.
38. Хонигсман Яков 600 лет и два года (История евреев Дрогобыча и Борислава). Львов: Бней-Брит «Леополіс», Львовское общество еврейской культуры им. Ш. Алейхема, 1997. 68 с.
39. ЦДІА України у м. Києві. Ф.275. Оп.1. Спр.1793.
40. Стецишин О. Ландскнехти Галицької армії. Львів : Часопис, 2012. 480 с.

Baran I.V. TO PROBLEMS OF UKRAINIAN RELATIONS AND JEWS IN HALYCHYNA (1900–1914)

In the present article the author examined the socio-political life of Galicia in the early twentieth century. First, in the context of Ukraine-Jewish relations.

Jews in Galicia have shaped not only share in the ethnic composition of the population, but also the actual dominance in economic, social and political spheres for a long time. However, we have to state historical paradox - the restriction of political rights of Jews in the region, which resulted in the specific Ukrainian -Jewish relations in the time and marked the them as a part of political life in Galicia.

In turn, leading the fight against captivity Ukrainian sought allies. Foremost among the other oppressed nations.

For a long time, the Jewish community was the subject of politics, used by Polish chauvinist circles. Including against Ukraine. So despite the hopelessness of so-called assimilation movement in the Jewish community became known socialist nationalistic currents that reached an understanding with the Ukrainian movement. As a result, on the eve of World War I in eastern Galicia were formed all prerequisites Ukrainian-Jewish rapprochement. Moreover, during the Polish- Ukrainian dispute simple Jewish population supported it usually Ukrainian and in Eastern Galicia lived a significant number of Ukrainian Jews. It was noted that a simple Jewish and Ukrainian population actively contacted each other, and if conflicts arose, they were not on a racial basis, but at the economic or domestic level; moreover, during the Polish-Ukrainian conflict, a simple Jewish population was usually supported by Ukrainians, and a large number of Ukrainian-speaking Jews lived in the territory of Eastern Galicia. An analysis has been made that the proclamation of the Western Ukrainian People's Republic (ZUNR) in November 1918 was accepted by Jews more than loyally and they actively supported the Ukrainian administration, and, in turn, the Ukrainian National Council of the ZUNR guaranteed Jews 27 seats in it. It is noted that many Jews joined the Ukrainian Galician Army, in particular, officers, and friendly relations between the Ukrainian political institutions of Eastern Galicia and the Jewish parties preserved, despite the military failures of the Galician.

Key words: Jewish, Ukrainian, political movement, Zionism, assimilators, polonization.